

AFGANİSTAN'A GERİ DÖNÜŞLERE İLİŞKİN UNHCR POZİSYONU

Ağustos 2021

Giriş

1. Uluslararası askerî birliklerin Afganistan'dan çekilmesinin ardından ülkenin büyük bir bölümünde güvenlik ve insan hakları bakımından hızlı bir gerileme yaşanmaktadır.¹ Taliban, Ağustos ayında hızlı ilerleyişiyle birlikte, artan sayıda yerleşim merkezlerini ele geçirmiş, 10 gün içinde Afganistan'ın 34 vilayet başkentinden 24'ünü kontrolü altına almış ve son olarak Kabil'deki cumhurbaşkanlığı sarayının kontrolünü ele geçirmiştir.² Tırmanan şiddet, kadınlar ve çocuklar dahil olmak üzere sivil nüfusu derinden etkilemektedir.³ UNHCR, kadınlar ve, kız çocukları dahil sivil nüfusun yanı sıra Taliban tarafından Afganistan Hükümeti, Afganistan'daki uluslararası askerî birlikler veya uluslararası kuruluşlarla geçmişte ya da hâlihazırda bağlantısı olduğu düşünülen Afganlara karşı insan hakları ihlalleri riskinden endişe duymaktadır.⁴

¹ CNN, *İstihbarat Analizlerinde Afganistan'ın Başkentinin Önümüzdeki Aylarda Kuşatılıp Düşebileceği Uyarısı Yapılıyor*, 12 Ağustos 2021, <https://edition.cnn.com/2021/08/11/politics/afghanistan-intelligence-assessments-kabul-taliban/index.html>; New York Times, *Taliban Afganistan'ı Ele Geçirebilir mi? İşte Bildiklerimiz!*, 11 Ağustos 2021, www.nytimes.com/2021/08/11/world/asia/taliban-afghanistan-troops-explainer.html; Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA), *Birleşmiş Milletler İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ve Acil Yardım Koordinatörü Martin Griffiths'in Afganistan Hakkındaki Açıklaması*, 9 Ağustos 2021, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/under-secretary-general-humanitarian-affairs-and-emergency-relief-coordinator>.

² AP, *Taliban Hükümetin Düşmesiyle Başkente Ulaştı*, 16 Ağustos 2021, <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-kabul-bagram-e1ed33fe0c665ee67ba132c51b8e32a5>; Aljazeera, *Taliban: Cumhurbaşkanının Ülkeyi Terk Etmesiyle Afganistan'daki Savaş Sona Erdi: Canlı Akış*, 16 Ağustos 2021, www.aljazeera.com/news/2021/8/16/taliban-says-afghanistan-war-over-as-president-diplomats-leave; Aljazeera, *Afganistan: Taliban'ın İlerleyiş Haritası*, 15 Ağustos 2021, www.aljazeera.com/news/2021/8/15/afghanistan-mapping-the-advance-of-the-taliban-interactive; CNN, *Taliban Kabil'deki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nı Kontrolü Altına Aldı*, 15 Ağustos 2021, <https://edition.cnn.com/world/live-news/afghanistan-taliban-us-troops-intl-08-15-21/index.html>; Aljazeera, *Afganistan: Taliban'ın İlerleyiş Haritası*, 15 Ağustos 2021, www.aljazeera.com/news/2021/8/15/afghanistan-mapping-the-advance-of-the-taliban-interactive; Reuters, *Gün Gün Taliban'ın Afganistan'daki Hızlı İlerleyişi*, 16 Ağustos 2021, www.reuters.com/world/timeline-talibans-rapid-advance-across-afghanistan-2021-08-15/.

³ UNHCR, *UNHCR, Afganistan'daki Çatışmaların En Çok Yerinden Edilmiş Kadınlara ve Çocuklara Zarar Verdiği Uyarısında Bulunuyor*, 13 Ağustos 2021, www.unhcr.org/news/briefing/2021/8/611617c55/unhcr-warns-afghanistans-conflict-taking-heaviest-toll-displaced-women.html; BBC, *Afganistan Savaşı: BM Üç Günde En Az 27 Çocuğun Öldürüldüğünü Açıkladı*, 10 Ağustos 2021, www.bbc.com/news/world-asia-58142983; UNICEF, *Afganistan'da Tırmanan Şiddet Nedeniyle Son 72 Saat İçinde En Az 27 Çocuk Öldürüldü, 136 Kişi Yaralandı*, 9 Ağustos 2021, www.unicef.org/press-releases/least-27-children-killed-and-136-injured-past-72-hours-violence-escalates. Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA), 2020'nin ilk yarısına kıyasla %47 artışla 1 Ocak-30 Haziran 2021 tarihleri arasında 1.659'u ölü, 3.524'ü yaralı olmak üzere toplam 5.183 sivil kayıp verildiğini ortaya koymuştur. UNAMA, bu dönemin sonuna doğru (1 Mayıs-30 Haziran) sivil kayıplarının hızla arttığını, önceki dört ayın neredeyse toplamına yakın olarak 2.392 sivil kayıp verildiğini kaydetmiştir. UNAMA, *Afganistan'daki Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması – Yıl Ortası Raporu: 1 Ocak – 30 Haziran 2021*, Temmuz 2021, https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_poc_midyear_report_2021_26_july.pdf.

⁴ Örneğin bkz. Sky News, *Afganistan: "Büyük Tehlike Altındalar!" – Ülkede "Değişime Öncülük Eden" Etkili Kadınlar Hakkındaki Endişeler*, 16 Ağustos 2021, <https://news.sky.com/story/afghanistan-they-are-in-grave-danger-fears-for-influential-women-who-spearheaded-change-in-country-12382778>; NBC, *Taliban'ın İlerleyişiyle Afgan Kadınlar "Karanlık" Bir Gelecek ve Hak Kayıpları Yaşanmasından Korkuyor*, 15 Ağustos 2021, www.nbcnews.com/news/world/afghan-women-fear-dark-future-loss-rights-taliban-gains-ground-n1276636; National Geographic, *Taliban'ın Dönüşüyle Afganistan'ın Geçmiş Geleceğine Tehdit Oluşturuyor*, 15 Ağustos 2021, www.nationalgeographic.com/history/article/as-the-taliban-rise-again-afghanistans-past-threatens-its-present; ABC, *ABD Yetkilisi Taliban Militerlerinin Teslim Olan Askerleri İnfazının Savaş Suçu Olabileceğini Söyledi*, 12 Ağustos 2021, <https://abcnews.go.com/Politics/us-warning-taliban-fighters-committing-atrocities-amount-war/story?id=79424000>; Wall Street Journal, *Afganlar Taliban'ın Kontrolündeki Bölgelerde İnfazların ve Zorla "Evliliklerin" Yaşandığını Anlatıyorlar*, 12 Ağustos 2021,

- 126.000'i 7 Temmuz – 9 Ağustos tarihleri arasında olmak üzere, 2021 yılının başından beri 550.000'in üzerinde Afganın çatışmalar sebebiyle ülke içinde yerinde edildiği tahmin edilmektedir.⁵ Silahlı çatışmalar ve insan hakları ihlalleri sebebiyle ülkeyi terk eden Afganların sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber, kaynaklar son haftalarda on binlerce Afganın uluslararası sınırları geçtiğini belirtmektedir.⁶

Güvenli Topraklara ve Uluslararası Korumaya Erişim

- Afganistan'daki durum değişken ve belirsiz kalmaya devam ettiğinden, UNHCR, tüm ülkelere Afganistan'dan kaçan sivilere topraklarına erişim sağlaması ve geri göndermeme ilkesine daima riayet etmesi yönünde çağrıda bulunmaktadır. UNHCR, sığınma hakkından taviz verilmemesinin, sınırların açık tutulmasının ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin menşe ülkelerinde tehlike arz edebilecek yerlere gönderilmemelerinin zorunlu olduğunu hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin uluslararası teamül hukuku çerçevesinde de çatışmalardan kaçan sivilere sınırlardan erişim sağlama ve mültecileri zorla göndermeme yükümlülükleri bulunduğu unutulmamalıdır. Geri göndermeme ilkesi, sınırdan geri çevirmeme unsurunu da içinde barındırmaktadır.
- Uluslararası koruma talebinde bulunan Afganistan vatandaşlarının ve önceden yaşadığı ikamet ülkesi Afganistan olanların başvuruları, bölgesel ve uluslararası mülteci hukukuna uygun olarak adil ve etkili prosedürler çerçevesinde incelenmelidir. UNHCR, Afganistan'da yaşanan gelişmeler nedeniyle Afganistan'ı terk eden kişilerin gerek 1951 Sözleşmesi veya bölgesel hukuki metinler çerçevesinde mülteci olarak gerekse diğer uluslararası koruma türlerinden faydalanan kişiler olarak uluslararası koruma ihtiyaçlarının artmasından endişe duymaktadır.⁷⁷ Aynı durum Afganistan'da son dönemde tırmanan şiddet olaylarından önce iltica ülkelerinde bulunan kişiler için de geçerlidir. UNHCR, Afganistan'daki mevcut değişken durumu dikkate alarak, ülkedeki durum istikrar kazanıp bireysel başvurularda uluslararası koruma ihtiyaçlarını değerlendirebilmek için güvenlik ve insan haklarıyla ilgili güvenilir bilgilere ulaşılabilene kadar Afganistan vatandaşlarının ve önceden yaşadığı ikamet ülkesi Afganistan olanların uluslararası koruma ihtiyaçlarına ilişkin karar alma sürecini askıya alan iltica

www.wsj.com/articles/afghans-tell-of-executions-forced-marriages-in-taliban-held-areas-11628780820; USA Today, *Taliban Yönetiminde "Yaşamaya Yer Yok": ABD'nin Çekilmesiyle Afgan Kadınlar Öldürülmekten ve Baskı Altına Alınmaktan Korkuyor*, 5 Ağustos 2021, <https://eu.usatoday.com/in-depth/news/world/2021/08/05/afghanistan-withdrawal-taliban-takeover-leaves-women-constant-risk/7426022002/>; İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), *Afganistan: İlerleyişini Sürdüren Taliban Tutukluları İnfaz Ediyor*, 3 Ağustos 2021, www.hrw.org/news/2021/08/03/afghanistan-advancing-taliban-execute-detainees; HRW, *Afganistan: Kandahar'da Taliban Vahşeti Tehdidi*, 23 Temmuz 2021, www.hrw.org/news/2021/07/23/afghanistan-threats-taliban-atrocities-kandahar; ABC News, *Afganistan Büyükelçiliği Taliban'ın Sivil Afganlara İşkence ve İnfazlarının Videoları Yer Aldığını İfade Etti*, 16 Temmuz 2021, www.abc.net.au/news/2021-07-16/taliban-militants-afghanistan-civilian-torture/100300730; Wall Street Journal, *Kariyer Sahibi Afganlardan Oluşan Bir Nesil Taliban'ın İlerleyişiyle Ülkeyi Terk Ediyor*, 7 Temmuz 2021, www.wsj.com/articles/a-generation-of-afghan-youth-afghanistan-american-troops-pullout-taliban-biden-11625667435.

⁵ OCHA, *Afganistan: Çatışma Kaynaklı Yerinden Edilmeler*, erişim tarihi: 16 Ağustos 2021, www.humanitarianresponse.info/en/operations/afghanistan/idps. Ayrıca bkz. UNHCR, *Şiddet Tırmanırken Afgan Mülteciler İran'a Ulaştı*, 9 Ağustos 2021, www.unhcr.org/news/press/2021/8/611141ec4/afghan-refugees-reach-iran-violence-escalates.

⁶ The Independent, *Afganlar Taliban Yönetiminden Kaçtıkça İran Afganlar İçin Sınırdaki Mülteci Kampları Kuruyor*, 16 Ağustos 2021, www.independent.co.uk/asia/south-asia/iran-afghanistan-refugee-camps-taliban-b1902953.html; Sky News, *Afganistan: Taliban'dan Kaçan Kalabalıkların Pakistan Sınırına Gelişi Kaosa Yol Açtı*, 13 Ağustos 2021, <https://news.sky.com/video/afghanistan-chaos-as-crowds-descend-on-pakistan-border-after-fleeing-taliban-12380717>; New York Times, *Afganistan'ı Korku Sardı, Yüz Binlerce İnsan Ülkeyi Terk Etti*, 31 Temmuz 2021 (güncelleme: 9 Ağustos 2021, www.nytimes.com/2021/07/31/world/asia/afghanistan-migration-taliban.html); Gandhara, *"Başka Çaremiz Yok": Her Gün Binlerce Afgan Taliban Şiddetinden Kaçıyor*, 26 Temmuz 2021, <https://gandhara.rferl.org/a/afghan-refugees-taliban-violence/31378092.html>. "İran Hükümeti, 1.400-2.500 aralığında tahmin edilen günlük girişlerin üçte katlandığını, ülkeye her gün tahmini yaklaşık 5.000 Afganın düzensiz girdiğini belirtmektedir." UNHCR, *Afganistan'ın Durumu: İran'da Acil Durumlara Hazırlık ve Müdahale*, 20 Temmuz 2021, <https://bit.ly/3lWZaG0>.

⁷ Yürürlükteki mevzuat içinde 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, AB Vasıf Yönergesi [Avrupa Birliği, *Uluslararası Korumadan Yararlanacak Üçüncü Ülke Vatandaşları ve Vatansızlar İçin Tek Tip Mülteci veya İkincil Koruma Statüsü Vasıflarının Belirlenmesine ve Sağlanacak Korumanın Kapsamına İlişkin Standartlar Hakkında 2011/95/EU Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (yeniden düzenlenmiş)* ("Vasıf Yönergesi"), 13 Aralık 2011, www.refworld.org/docid/4f06fa5e2.html] ve 1969 ABÖ Sözleşmesi ile Cartagena Bildirisi [*Cartagena Mülteciler Bildirisi, Ort Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Uluslararası Koruması Hakkında Konferanslar Dizisi*, 22 Kasım 1984, www.refworld.org/docid/3ae6b36ec.html] gibi diğer bölgesel düzenlemeler.

ülkelerinin bu yönde attığı adımları memnuniyetle karşılamaktadır. UNHCR, Afganistan'daki bu istikrarsızlık ortamı göz önüne alındığında Afganların ve önceden yaşadığı ikamet ülkesi Afganistan olan kişilerin dâhili kaçış veya yer değiştirme alternatifi temelinde uluslararası korumadan mahrum bırakılmasının uygun olmayacağı görüşündedir.

5. Başvurusu son dönemde yaşanan olaylardan önce reddedilen kişilerle ilgili olarak, Afganistan'daki mevcut durum, değişen koşullara yol açabileceğinden, yeni bir uluslararası koruma başvurusu yapılması durumunda değişen şartlar dikkate alınmalıdır.
6. 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerle ilişkilendirildiğinden dolayı hariçte tutma kapsamına alınabilecek kişiler söz konusu olabilir.⁸ Bu tür durumlarda uluslararası mülteci korumasından hariçte tutulmaya yol açabilecek suçlarla ilgili olarak bireysel sorumluluk hususlarının dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekecektir. Bununla birlikte devletler, uluslararası korumanın sivil niteliğini korumak amacıyla, silahlı unsurların tespit edilmesi ve bu unsurların sivil mülteci nüfusundan ayrılması için ülkeye gelenleri dikkatli bir incelemeden geçirmelidir.⁹

Geride Göndermeme Tavsiyesi

7. UNHCR, Afganistan'daki durumun değişkenliği ve bir süre daha netlik kazamayacak olmasından hareketle ve ülkede ortaya çıkan insani acil durum şartları çerçevesinde,¹⁰ devletlere uluslararası koruma başvurusu daha önce reddedilenler de dâhil olmak üzere, Afganistan vatandaşlarının ve önceden yaşadığı ikamet ülkesi Afganistan olan kişilerin zorla geri gönderilmesini durdurma çağrısında bulunmaktadır. Ülkedeki durum istikrar kazanana ve ülkedeki durumun güvenli ve insan onuruna yararışır geri dönüşü mümkün kıldığı değerlendirilmesi yapılanaya kadar Afganistan'a zorla dönüşler askıya alınmalıdır. Asgari standart niteliğindeki zorla geri gönderme yasağı, Afganistan'da güvenlik, hukukun üstünlüğü ve insan hakları durumunda önemli bir aşama kaydedilip uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığı tespit edilen kişilerin ülkelerine güvenli ve insan onuruna yararışır bir şekilde geri dönmesi mümkün olana kadar uygulanmaya devam etmelidir.
8. UNHCR, BM'ye üye devletlerin Küresel Mülteci Forumu'nda ortaya koyduğu uluslararası mülteci korumasında eşit sorumluluk paylaşımı taahhüdü çerçevesinde, İran ve Pakistan gibi ülkelerin dünyadaki Afgan mültecilerin büyük çoğunluğuna on yıllardır cömert bir şekilde ev sahipliği yaptığı da düşünüldüğünde, Afganistan vatandaşlarının ve önceden yaşadığı ikamet ülkesi Afganistan olan kişilerin bölgedeki ülkelere zorla geri gönderilmesinin uygun olmayacağı görüşündedir.¹¹
9. UNHCR, mevcut şartlarda ortaya çıkan uluslararası koruma ihtiyaçlarını değerlendirmek üzere Afganistan'daki durumu izlemeye devam edecektir.

UNHCR
Ağustos 2021

⁸ UNHCR, *Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler: Statü Haricinde Bırakma Hükümlerinin Uygulanması: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1F Maddesi*, 4 Eylül 2003, CR/GIP/03/05, www.unhcr.org/refworld/docid/3f5857684.html.

⁹ Bkz. UNHCR, *Sığınmanın Sivil ve İnsani Niteliğinin Korunması Hakkında Operasyonel Kılavuz İlkeler*, Eylül 2006, www.refworld.org/docid/452b9bca2.html.

¹⁰ UNHCR, UNHCR Afganistan'da İnsani Kriz Yaşanmasının An Meselesi Olduğu Uyarısında Bulunuyor, 13 Temmuz 2021, www.unhcr.org/news/briefing/2021/7/60ed3ba34/unhcr-warns-imminent-humanitarian-crisis-afghanistan.html.

¹¹ 2020 sonu itibarıyla İran ve Pakistan'daki kayıtlı Afgan mülteci sayısı 2.215.415'tir. UNHCR, *Veri Portalı: Afganistan'daki Durum*, <https://data.unhcr.org/en/situations/afghanistan> (erişim tarihi: 12 Ağustos 2021).